
Die neo-Liberale Ekonomiese Revolusie en die onderwys: Die gevaar van ontologiese reduksie

J.L. van der Walt
Fakulteit Opvoedingswetenskappe
Potchefstroomkampus
Noordwes-Universiteit
hannesv290@gmail.com

*C.C. Wolhuter**
Fakulteit Opvoedingswetenskappe
Potchefstroomkampus
Noordwes-Universiteit
Charl.Wolhuter@nwu.ac.za

***Aan wie korrespondensie gerig moet word**

Abstract

The neo-liberal economic revolution and education: the threat of ontological reduction

Neo-liberalism, also known as modern free market capitalism, has since the 1970s insinuated itself in the minds and hearts of most people, including leaders of organisations and members of government. The neo-liberal mentality has affected all walks of life, including education. This article gives an overview of its effects on government, economics, welfare, views of the human being and society, and then enters into a discussion of how it has affected education in all respects, with special emphasis on higher education in South Africa as a concrete example.

The investigation confirms the theoretical claim that neo-liberalism has led to a reductionist view of reality, of the human being and hence of education. The neo-liberalist view fails to recognise the bountiful character of creation and the need to educate young people in the most encompassing sense of the word.

Abstrak

Die neo-liberalisme, ook bekend as hedendaagse vryemarkkapitalisme, het homself sedert die 1970's tuisgemaak in die mentaliteit van die meeste mense, insluitend dié van leiers van samelewingsinstellings en van regeringspersone. As denkwyse of mentaliteit het dit alle fasette van die hedendaagse lewe deursuur, onder meer die onderwys. Hierdie artikel gee 'n oorsig van die uitwerking daarvan op regerings, die ekonomie, welsyn, sieninge van die mens en die samelewing en brei dan uit op hoe dit veral die onderwys raak, met besondere verwysing na hoër onderwys in Suid-Afrika as konkrete voorbeeld. Die ondersoek bevestig die aanspraak dat die neo-liberalisme gelei het tot 'n reduksionistiese werklikheids- en mensbeeld en dus van opvoeding en onderwys. Die neo-liberalistiese sienswyse slaag nie daarin om die oorfloed in die skepping en die noodsaaklikheid van opvoeding in die volste sin van die woord in ag te neem nie.

Key concepts:

neo-liberalism, economy, capitalism, liberalism, ontology, anthropology, education

Sleutelkonsepte:

neo-liberalisme, ekonomie, kapitalisme, liberalisme, ontologie, antropologie, opvoeding, onderwys

1. Inleiding

Die neo-liberale ekonomiese revolusie wat hom nou al sowat 'n kwarteeu lank met toenemende intensiteit wêreldwyd geld, het op talle maatskaplike terreine, insluitende die onderwys, 'n radikale uitwerking gehad. Die doel van hierdie artikel is om die trefkrag daarvan van nader te bekyk en daarmee saam die geleenthede en gevare daarvan uit te lig. Die res van die bespreking wentel om die sentrale teoretiese argument dat die neo-liberalisme met 'n reduksionistiese werklikheids- en mensbeeld opereer, en dat hierdie toedrag van sake onvermydelik lei tot 'n verskraalde siening van opvoeding en onderwys. Die bespreking begin met 'n beskrywing van die onderwysstelselkonteks waarbinne die neo-liberalisme homself oor die afgelope 35 jaar laat geld. Dan word die oorsake en historiese aanloop van die neo-liberale ekonomiese revolusie bespreek en die wesenstrekke daarvan uitgelig. In die loop van hierdie oorsig kom die verskraalde werklikheids-, mens- en onderwys-/opvoedingsbeeld van die neo-liberalisme telkens na vore. Die uitwerking van die neo-liberalistiese revolusie op die onderwys word daarna beskryf, met besondere verwysing na hoër onderwys in Suid-Afrika as 'n konkrete voorbeeld. Die neiging tot ontologiese en antropologiese verskraling by hierdie denkrigting word ten slotte uitgelig en krities beoordeel, veral die uitwerking wat dit op die opvoedings- en onderwysbeskouing het.

Die teoretiese argument of tese van hierdie artikel, soos hierbo verwoord, is gefundeer in 'n reformatiese (Christelike, Bybelse, Skriftuurlike) perspektief op die werklikheid, die mens, die samelewing, die etiek en die opvoeding en onderwys. Soos hierbo gestel, sal dit uit die bespreking hierna blyk dat die neo-liberalisme gegrond is in onmiskenbare ontologiese, kosmologiese, antropologiese, samelewingsteoretiese, etiese en opvoedings(voor) veronderstellings (Van der Walt & Potgieter, 2012:220-230). Hierdie neo-liberalistiese grondslae (Strauss, 2009:59, 631; Coletto, 2009:294-29) lei, soos aangetoon sal word, tot 'n onvermydelike verskraalde opvoedings- en onderwysbeskouing.

Wat die ontologie betref, vereis 'n Skriftuurlike siening 'n ewewigtige beeld van die oorsprong van alle dinge, onder meer dat die werklikheid deur God in aansyn geroep is, dat dit oorspronklik goed en in ewewig was, deur die sonde skeefgetrek geraak het, maar dat die oorspronklike wetmatighede waaraan die werklikheid onderworpe is nie deur die sonde ongedaan gemaak is nie. Daarom kan daar selfs in 'n sonde-gevalle werklikheid kritiese stellings gemaak word oor die ekonomiese skeeftrekkinge wat deur die neo-liberalisme in die werklikheid meegebring is en word. Dieselfde geld die kosmologie: die ekonomiese vorm maar een aspek van die geordende

struktuur van die werklikheid (Mahlomaholo, 2014:172-173) en behoort dus in beginsel nie bo enige ander aspek van die werklikheid verabsoluteer of verhef te word nie, soos wat die neo-liberalisme neig om te doen nie. Hierdie beginsel geld ook die antropologie: die Skrifgelowige hou 'n ewewigtige beeld van die mens as beeld van God daarop na en is dus skepties oor die neo-liberalistiese siening van die mens as wesenlik *homo oeconomicus*. Wat die etiese betref, is die uitgangspunt dat mense mekaar se belange so moet behartig asof daardie belange hulle eie is (Stoker, 1967:251). Op grond hiervan word byvoorbeeld uitbuiting, buitensporige mededinging en sosiale ongelikheid van die hand gewys. 'n Ewewigtige samelewingsteorie is op sy beurt gefundeer in die beginsel van soewereiniteit in eie kring, en die keerkant daarvan, universaliteit in eie kring (Verburg, 2015:64, 100, 107), terwyl 'n ewewigtige siening van opvoeding en onderwys (opvoedende onderwys) gefundeer is in die gedagte van omvattende en ewewigtige toerusting, leiding, begeleiding, en ontvouing van kinders en jongmense se potensiaal sodat hulle aan die norm gestel in 2 Timoteus 3:16-17 kan voldoen, naamlik om so toegerus te wees dat hulle as mense van God volkome kan wees, vir elke werk toereikend toegerus.

Die kritiese beoordeling van die neo-liberalisme en sy onderwysbeskouing aan die einde van die volgende oorsig toon dat die neo-liberalistiese werklikheids-, mens-, samelewings-, etiese beskouing inderdaad onewewigtig en eng is en derhalwe lei tot 'n verskraalde siening van die opvoedings- en onderwyswerklikheid.

2. Die konteks en historiese aanloop van die neo-liberale ekonomiese revolusie

Om te verstaan hoe 'n bepaalde onderwysstelsel werk moet 'n mens eers begryp hoe bepaalde samelewingskragte daardie stelsel tot stand gebring het. Nasionale onderwysstelsels het nie 'n toevallige struktuur of eienskappe nie. Hulle word geskep deur samelewings om daardie spesifieke samelewings te dien; hulle is dus die resultaat van die werking van allerlei samelewingskragte. In filosofiese terme sou 'n mens kon sê dat mense en groepe mense die wetmatigheid vir die struktuur *onderwysstelsel* vir hulle eie omstandighede, tyd en ruimte positiewe (konkrete gestalte gee). Die onderwysstelsel van Japan, byvoorbeeld, kan slegs begryp word deur die geografie, demografie, sosiale stelsel, ekonomie, politiek, en godsdiens en lewens- en wêreldbeskouing van daardie land in ag te neem (Steyn & Wolhuter, 2010:461). Die neo-liberale ekonomiese revolusie kan in hierdie

konteks beskou word as een van die kragtigste samelewingskragte wat hom die afgelope byna drie dekades in onderwysstelsels oor die hele wêreld laat geld het.

Een van die mees opvallende verskynsels in die wêreldgeskiedenis sedert die begin van die negentiende eeu is die verrysing van die nasie-staat. Die nasie-staat het homself al teen die begin van die 20ste eeu as magsfaktor in die wêreld bewys, maar die trefkrag daarvan op die lewens van landsburgers is versterk deur die transformasie van die nasie-staat tot welsynstaat gedurende die eerste driekwart van die 20ste eeu (Redwood, 1993:41-44). Met “welsynstaat” word bedoel ’n staat en openbare sektor wat verantwoordelikheid neem vir die versorging van die individuele burger “vanaf die wieg tot in die graf”, dit wil sê die (byna) uitsluitlike voorsiening deur die staat en openbare sektor van ’n wye verskeidenheid dienste soos gesondheid, vervoer, onderwys, pensioenvoorsiening en werkloosheidsversekering (cf. Davidson & Rees-Mogg, 1992).

Teen die vroeë 1980’s het sekere leidende Westerse welsynstate, soos die Verenigde State van Amerika, die Verenigde Koninkryk en Duitsland egter finansiële onvolhoubaarheid blyk te wees. In 1990 het, byvoorbeeld, die Verenigde State van Amerika (VSA) se regeringsbegrotingstekort reeds VSA\$200 miljard beloop. Die tekort het teen 8 persent per jaar toegeneem en terselfdertyd het die land se staatskuld teen 11 persent per jaar gegroei (Davidson & Rees-Mogg, 1992:394). Op hierdie tydstip het die bewindsoorname deur konserwatiewe regerings in die VSA (Ronald Reagan en die Republikeine in 1980), die Verenigde Koninkryk (Margaret Thatcher en die Konserwatiewe Party in 1979), Wes-Duitsland (Helmuth Kohl en die Christen-Demokratiese Party in 1983), Kanada en elders die neo-liberale ekonomiese revolusie ontketen. Hierdie revolusie het bestaan uit ’n felle aanslag op die welsynstaat deur die beginsels van die vryemarkeconomie. Dit is op hierdie tydstip al duidelik dat die ekonomiese aspek van die werklikheid ’n buitengewone beklemtoning begin verkry het, en dit lei uiteindelik tot ’n verabsoluttering van hierdie aspek van die werklikheid.

Die neo-liberale ekonomiese revolusie het onder andere die privatisering van verskeie openbare (staats-)korporasies meegebring. Die teorie en praktyk van hierdie omwenteling was geskoei op die siening dat gesentraliseerde, burokrasie-bemane openbare sektor-organisasies ver verwyderd van die verbruiker/kliënt was en ook nie vaartbelyn genoeg was om vinnig en doeltreffend te reageer op verbruikerbehoefte (wat as gevolg van tegnologiese voortuitgang in elk geval vinnig verander) en markaanvraag nie. Openbare entiteite is as gevolg van hierdie siening op groot skaal in die

Verenigde Koninkryk geprivatiseer¹ (Redwood, 1993:6-7, 44, 45; Watson, 1996:4).

'n Verdere siening was dat 'n regeringsmonopolie nie voorsiening maak vir kompetisie (wedywering) en individuele keuse nie. Mense het in die voorafgaande aantal dekades die indruk gekry dat in die afwesigheid van wedywering daar geen noodsaak vir instansies was om beter dienste te lewer nie, om meer doeltreffend te wees of om meer gevoelig te wees vir die behoeftes van kliënte nie (Friedman, 1980; Redwood, 1993:44-53). Inteendeel, is geredeneer, sommige dele van die staatsmasjinerie stel meer belang in die afdwing van wette en reëls en in die beskerming van eiebelang as om die mense ten dienste te wees.

In die Oosblok het iets soortgelyks as die neo-liberale revolusie in die Weste plaasgevind. Sowat 'n dekade na die aanbreek van die revolusie in die Weste (dus teen 1989-1990) het die kolossale onvolhoubare staatstrukture van die kommunisme ingeplof en het die deur oopgegaan vir die vorming van 'n nuwe sosio-politieke en ekonomiese bedeling in die ooste van Europa, geskoei op die lees van ekonomiese liberalisering en privatisering. Rusland en sy voormalige vassalstate het ook gaandeweg die pad van die neo-liberale vryemark-kapitalisme begin loop.

Selfs Derde Wêreldlande het onder die neo-liberale revolusie deurgeloop en wel omdat hulle so diep in finansiële skuld was. Afrika se totale buitelandse skuld het byvoorbeeld toegeneem van VSA\$14 miljard in 1973 tot VSA\$125 miljard in 1987 (Kennedy, 1993:214). Teen die middel van die tagtigerjare van die vorige eeu het terugbetalingpaaielemente op lenings ongeveer die helfte van Afrika se verdienste aan buitelandse valuta opgevrete. Die redes vir Afrika se ekonomiese kreeftegang gedurende die 1970's en die 1980's is te vind in stygende vlakke van buitelandse skuld, swak regering, politieke onstabiliteit en regerings wat vyandiggesind was teenoor die sakesektor, bevolkingsontploffing, omgewingsdegradasie en die gevolglike verswakking van die landbou (Europa Publishers, 1995:15). Met die Derde Wêreld wat al dieper in 'n skuldmoeras versink het en wat, na die ineenstorting van die Berlynse Muur en die beëindiging van die Koue-oorlog in 1989 sy

1 Suid-Afrikaners kan iets hiervan herken in die gesprek oor die privatisering van die South African Airways. Hierdie maatskappy, waarvan die aandele almal deur die staat besit word, word tans bedryf teen 'n reuse jaarlikse verlies. Dit kos sy eienaar, die staat, jaarliks miljarde lande om die maatskappy te laat oorleef. Prof Jannie Rossouw, van die Sakeskool van die Witwatersrandse universiteit, het onlangs aangevoer dat die staat die maatskappy gratis moet weggee aan die privaats sektor (Rossouw, 2017). Omdat laasgenoemde verstaan hoe besigheid werk sal dit in die regte hande sonder enige verdere subsidiëring en winsgewend bedryf kan word.

vermoë verloor het om Westerse lande en Oosbloklande teen mekaar af te speel in 'n poging om buitelandse befondsing en hulp te ontvang, het die Internasionale Monetêre Fonds en die Wêreldbank die rol begin speel van 'n krediteur "in die laaste loopgraaf" (*cf.* Lensink, 1996; Somerville, 2015:145-210). Deur middel van Strukturele Aanpassingsooreenkomste tussen die Internasionale Monetêre Fonds en die Wêreldbank aan die een kant en verskillende Derde Wêreldregerings aan die ander kant, is die terugbetaling van laasgenoemde se lenings geherskeduleer in ruil vir die aanvaarding van 'n reeks gestandaardiseerde beleidsrigtings. Hierdie maatreëls het onder meer ingehou die besnoeiing van staatsuitgawes en van die staat se rol in die volkshuishouding, die privatisering van staatskorporasies, die instelling van 'n vrye-mark ekonomie, beheer oor die geldvoorraad ten einde inflasie onder beheer te bring, en die devaluasie van geldeenhede (*cf.* Campbell & Stein, 1992:5-10; Europa Publishers, 1995:7-15). Hierdie toedrag van sake kan bevraagteken word, soos wat later in hierdie artikel wel gebeur.

Die rede vir die devaluasie van geldeenhede was om betalingsbalansprobleme uit die weg te ruim: invoere duurder te maak en uitvoere goedkoper ten einde laasgenoemde te stimuleer en daarmee plaaslike nywerhede te bevorder deur invoerplaasvervanging. In die oortuiging dat die groei van 'n burokrasie korrupsie, vermorsing en oneffektiwiteit bevorder het, het die Internasionale Monetêre Fonds en die Wêreldbank van debiteurlande vereis om die rol van die staat en die omvang van hulle staatsdienste drasties te verminder. Teen 1988 het meer as 28 Afrikalande al sulke Strukturele Aanpassingsooreenkomste met die Internasionale Monetêre Fonds en die Wêreldbank gesluit (Campbell & Stein, 1992:8).

3. Beginsels en uitwerking van die neo-liberale ekonomiese revolusie

Vervolgens word 'n uiteensetting van die beginsels en uitwerking van die neo-liberale ekonomiese revolusie aangebied, gevolg deur 'n verbesondering van die gevolge daarvan op die onderwys. Ter illustrasie van die uitwerking daarvan op die onderwys word die vergestaltung van hierdie wesenstrekke en die gevolge daarvan op die hoër onderwyskonteks in Suid-Afrika as voorbeeld gebruik.

3.1 Afskaling van die omvang van die aktiwiteite en verpligtinge van die (sentrale/nasie-)staat

'n Opvallende kenmerk van die neo-liberale ekonomiese revolusie is 'n terugtrekking van die staat se aktiwiteite ten opsigte van die versorging “van die wieg tot in die graf” (byvoorbeeld verantwoordelikhede ten opsigte van gesondheidsorg, werkloosheidvoorsieningsorg en behuising). Die staat se rol word beperk tot die kernfunksies van beskerming van persoon, eiendom (en hier en daar ook ander menseregte) en die integriteit van die staat en sy grense (verdediging). Ander funksies (soos onderwys, elektrisiteitsvoorsiening, watervoorsiening) is óf gedentraliseer óf na die burgerlike samelewing afgewentel, óf deur middel van privatisering en/of deregulering oorgegee aan die kragte van die vryemark. Die rol van die staat in politieke-kulturele identiteitsvorming is eweneens afgeskaal (alhoewel ander kragte soos globalisering en die inligtings- en kommunikasietegnologie-revolusie ook hier werksaam is (cf. Brenner, 2004)).

As illustrasie van die afskaling van die staat se rol in die ekonomie kan die voorbeeld van Zambië geneem word. In die vroeë jare sewentig van die vorige eeu is die kopermynbedryf (die ruggraat van die Zambiese ekonomie) genasionaliseer. Teen die laat 1980s het die nasionale maatskappy, die Zambia Consolidated Copper Mines, die regering VSA\$1 miljoen per dag gekos (Mills & Herbst, 2012:71). Na die demokratisering van Zambië in 1991 is die kopermyne weer geprivatiseer. Saam met die opswaai in kommoditeitspryse het hierdie stap gesorg dat Zambië se groeikoers regdeur die 2000s bo die vyf persent per jaar was, en teen 2010 7.6 persent per jaar bereik het (Mills & Herbst, 2012:71).

3.2 Meer vryheid van keuse vir die individu

Die afskaffing van regeringsmonopolieë op dienste soos elektrisiteitsvoorsiening, gesondheidsdienste en dies meer het vir die individu meer keusevryheid geskep, veral weens die verskeidenheid wat privatisering beskikbaar gestel het. Hierdie verskynsel en die verskillende kante daarvan word beskryf in die vryemarkekonoom Milton Friedman (1980) se boek *Free to Choose*.

3.3 Obsessie met effektiwiteit

Die uitsetwaarde/insetkoste-kwosiënt of effektiwiteit het die manier geword om die waarde van alles te bepaal (Armstrong, 2010:198). Janice Stein (2001) het die naam effektiwiteitskultus (“cult of efficiency”) vir hierdie mentaliteit geskep. In enige samelewingsektor, selfs in onderwys- of gesondheids-

orgprogramme en -instellings, is waardebeplating gedoen in hoofsaaklik monetêre terme van die uitsetwaarde/insetkoste deelsom.

3.4 Winsmotief

Die winsmotief het die oorheersende waarde geword. Selfs in gesondheids-/mediese sorg word alle ander motiewe (wat byvoorbeeld sou spruit uit die Eed van Hippokrates of uit menseregtehandveste) ondergeskik gestel aan die winsmotief as deurslaggewende waarde (*cf.* Gray, 1991).

3.5 Wedywering (kompetiesie)

Meedoënlose wedywering is 'n kenmerk van die neo-liberale ekonomiese revolusie (Hall, 2011). Dit sluit in mededinging tussen individue, intra-nasionale kompetisie tussen firmas/sakeondernemings en ook internasionale wedywering. Met die verdwyning van die eertydse waarborge van 'n lewenslange werk ("permanente aanstellings") en die opkoms van termynaanstellings en kontrakwerk het mededinging tussen individue toegeneem. In 'n geglobaliseerde "plat wêreld" ("flat world"), dit wil sê waar die inligtings- en kommunikasietegnologie-revolusie enige voordeel wat geografiese ligging of 'n bedeedheid met natuurlike hulpbronne 'n land groter mag as ander gegee het, uitgewis het, verkeer die lande van die wêreld in 'n genadelose kompetisie met mekaar (Friedman, 2009). Dié kompetisie tussen lande het 'n nuwe dimensie verkry met die opkoms van kennis-ekonomieë. 'n Kennis-ekonomie is 'n (nasionale) ekonomie waar die produksie en verbruik van nuwe kennis die dryf-as van die ekonomie geword het. Kennis-ekonomieë verleen veral verhoogde waarde aan die hoër onderwyssektor in nasionale ekonomieë. Die kompetisie tussen universiteite in Suid-Afrika en hulle waarde ten opsigte van die produksie van nuwe kennis is sigbaar in die reklame wat universiteite maak op hulle webwerwe en in die media, en die groot prominensie wat aan hulle navorsingsuitsette en getalle navorsingsgegradeerde akademië in sulke reklameoefeninge verleen word.

3.6 Prestasiegerigheid en -meting

Nog 'n kenmerk van die neo-liberale ekonomiese revolusie is die uitermatige klem op prestasie-meting en -monitering. Die waarde van 'n werker in 'n organisasie word bepaal deur sy/haar prestasie in terme van prestasie-metingskale (*cf.* Roberts, 2007). Meetbare prestasietekens verdring die normatiewe en waardes soos omgee, individuele outonomie en vryheid, en kreatiwiteit (Ball, 2003).

3.7 Redusering van die mens tot 'n produksie- en verbruikers-eenheid

In die neo-liberale ekonomiese maatskaplike bedeling, met sy klem op winsbejag, effektiwiteit en prestasie, word die mens ten spyte van sy ryke geskakeerdheid (religieuse wese, kultuurwese, waardewese, sosiale wese, wese wat soek na sin, betekenis en spiritualiteit, met die behoefte om te behoort) gereduseer tot 'n produksie- en verbruikerseenheid. Volgens die denkraam van Martin Buber (1958) kan gestel word dat die mede-mens as 'n objek, eerder as 'n mede-subjek, gesien en benader word. Die neo-liberalisme opereer duidelik ook met 'n reduksionistiese mensbeeld, en dit strook met sy verskraalde werklikheidsbeeld.

3.8 Toenemende voorspoed

Een van die sterkste en mees volgehoue ekonomiese groeifases in die wêreldgeskiedenis het in 1990 begin. In die twintigjaarperiode 1994 tot 2014 het die wêreld se totale ekonomiese uitset meer as verdubbel vanaf VSA\$29.6 triljoen tot VSA\$78.3 triljoen (World Bank, 2016). Die redes vir hierdie opswaai is veelvuldig; die berekening van die relatiewe waarde van elke faktor in die vergelyking val egter buite die bestek van hierdie artikel. Die makro-ekonomiese beleidsomgewing (dit is die neo-liberale ekonomiese revolusie) het egter, tesame met ander faktore soos tegnologiese vooruitgang, 'n belangrike rol hierin gespeel. In Sub-Sahara Afrika het die getal van die middelklas (gedefinieer as mense met 'n inkomste van VSA\$4 tot VSA\$70 per dag) gedurende die dekade 2000-2010 met 240 persent toegeneem (UCT Unilever Institute, 2017) en die 100-miljoen kerf verbygesteek (Musyoka, 2017:22). Hierdie aanspraak op toenemende voorspoed moet egter onmiddellik gekwalifiseer word met die waarskuwing dat dié toenemende voorspoed nie gelyk versprei was oor die wêreldbevolking nie, 'n aspek wat in 'n volgende gedeelte van die artikel bespreek sal word.

3.9 Demokratisering

Parallel met die neo-liberale ekonomiese revolusie het 'n verbandhoudende (ekonomiese vryheid- — politieke vryheid-) proses ditself op politieke vlak voltrek, naamlik demokratisering. Hierdie proses het die vorm aangeneem van 'n wegbeweeg van totalitarisme en eenpartystelsels in die Oosblok en die Derde Wêreld, en van desentralisasie in die Weste. In Afrika, byvoorbeeld, het veertig van die twee en vyftig state gedurende die eerste dekade van die een-en-twintigste eeu veelpartyverkiegings gehou, vergeleke met slegs drie gedurende die sewentigerjare van die vorige eeu (Mills & Herbst, 2012).

3.10 Individualisering

Die neo-liberale ekonomiese revolusie met sy klem op verbuikerskeuse speel ook versterkend in op 'n ander tendens in die huidige samelewing, naamlik individualisering. Die klem op die individu is sigbaar in 'n reeks verskynsels, van "selfie"-foto's tot sogenaamde "kafeteria"-Christenskap (waar 'n persoon nie die dogma van 'n kerk slaafs navolg nie, maar sy/haar eie ideosinkratiese godsdiensleer saamstel en aanhang) (cf. Van der Walt, Potgieter & Wolhuter, 2010). In die vorige paragraaf is verwys na die opkoms van leer op die hoër onderwysnavorsingsagenda. Die individualiseringsneiging is ook sigbaar in moderne leerteorieë soos konstruktivisitiese leer, waar die aktiewe aandeel van die individuele leerder baie meer op die voorgrond is as in ouer konvensionele leerteorieë soos die behaviorisme of kognitiewe leerteorieë (cf. Van der Walt, Wolhuter & Potgieter, 2016). Die oorspronklike erkenning van die mens as individu en die vryheid wat die mens in die samelewing behoort te geniet (dit wil sê ondermeer die vryheid om nie deur die owerheid oorheers te word nie) word deur die neo-liberalisme verdiep en verabsoluteer tot absolute menslike vryheid as byvoorbeeld entrepreneur en ekonomiese agent. Die neo-liberalisme sien die mens in wese as ekonomiese wese.

3.11 Materialisme

Nog 'n uitkoms van die neo-liberale ekonomiese revolusie was die versterking van die materialisme (dit is die strewe na geld en fisiese besittings, en die bepaling van 'n persoon se waarde aan die hand van die omvang van sy/haar finansiële middele en fisiese besittings). Die volgende voorbeeld toon die krag van die materialisme, selfs in die intellektuele wêreld. In 'n onlangs gepubliseerde studie oor die geskiedenis die afgelope tien eeue, waarin die skrywer (Mortimer, 2015) die vraag probeer beantwoord watter een van die tien eeue die belangrikste/deurslaggewendste vir die huidige wêreld is, word uitsluitlik materieel-tegnologiese innovasies bespreek. Die boek eindig met 'n vergelyking van die toename in *per capita* inkomste gedurende elke eeu (prestasies soos intellektuele/ wetenskaplike/filosofiese ontwikkelinge, kuns- of kultuurskeppinge, waardestrukture of morele ontwikkelings kry hoegenaamd geen aandag nie) (vgl. ook die aanhaling van Pinnock (2016) ondertoe in hierdie artikel).

3.12 Skerp en groeiende ongelykhede

Dit word dikwels beweer dat die neo-liberale ekonomiese revolusie welvaartongelykhede in die wêreld skerp en selfs skreiend laat toeneem het. Hierdie tese is dalk die beste gestel in die boek van die Franse ekonoom Thomas Piketty (2014) en die 2001 Nobel Pryswenner vir Ekonomie (en

professor in Ekonomie aan Columbia Universiteit en gewese vise-president van die Wêreldbank), Joseph Stiglitz (2012, 2015). Die evaluering van hulle sieninge val egter buite die bestek van hierdie artikel. In Suid-Afrika is dié groeiende gaping tussen ryk en arm ook sigbaar. Gedurende die tydperk 1994 tot 2011 het die reële inkomste van die boonste tien persent van die bevolking byvoorbeeld met 64 persent toegeneem, terwyl dié van die armste tien persent glad nie gegroei het nie (Church, 2016). Ten spyte van toenemende welvaartongelykheid is die armoede in die wêreld wel stadig aan die afneem. Agthonderd-ses-en-dertig-miljoen mense in die wêreld oorleef tans op minder as VSA\$1.25 per dag, heelwat minder as die 1.923 miljard in 1990 (World Bank 2015:35). Eerstens moet egter daarop gewys word dat hierdie drempel van VSA\$1.25 per dag, hoewel onlangs aangepas, nominaal is en dus gekritiseer kan word. Tweedens verklaar die stygende welsynsvlakke in China 'n groot gedeelte van die afname (maar China pas nie perfek in die klassieke model van neo-liberalisme in nie). Verder sluit hierdie internasionale tendens Suid-Afrika nie in nie. Gedurende die dekade 2000-2010 het die persentasie van die Suid-Afrikaanse bevolking wat onder die internasionale armoedelyn van VSA\$1.90 per dag (soos wat dit al tans aangepas is) leef, wel verlaag vanaf 16.9 persent tot 16.6 persent van die bevolking, maar het in absolute getalle toegeneem (in terme van die styging in die bevolking tot 2010) (World Bank, 2017). Hierdie ongelykhede en hoë voorkoms van armoede ry beleid om toegang tot hoër onderwys vir almal in Suid-Afrika te verskaf in die wiede, omdat skemas soos die regering se studenteleningeskema onmoontlik alle onkoste aan hoër studie kan dek, selfs al sou dit vir almal beskikbaar wees.

4. Die stand van die onderwys in die hedendaagse wêreld

Daar is heelwat menings oor die doel van onderwys onder onderwyskundiges en in die openbare debat oor onderwys. Biesta (2013:4) meen antwoorde op die vraag: “Waarvoor wil ons 'n onderwysstelsel hê?” kan met drie doelstellings, wat in sigself nie noodwendig neo-liberaal van aard is nie, opgesom word, naamlik om vaardighede aan te leer (die kind moet nuttige vaardighede leer, byvoorbeeld 'n ambag om 'n bestaan te kan maak), te sosialiseer (om by die samelewing in te pas, aan te pas en te kan funksioneer) en te individualiseer (onderwys moet vir die opvoedeling geleenthede vir selfverwesenliking en maksimum keusemoontlikhede skep). Ontwikkelinge in die hedendaagse

onderwyskonteks wys egter dat daar 'n neiging in die rigting van neo-liberale doelstellings is, naamlik die leer van nuttige vaardighede, die toevoeging van "waarde" deur die bybring van steeds meer en beter vaardighede. In sy studie oor die maatskaplike probleem van bende-verwante misdaad en geweld op die Kaapse Vlakte beskou Pinnock (2016) opvoeding, resp. onderwys as substansiële deel van die antwoord/oplossing, en tog is sy betoog oor die rol van onderwys in die hantering van die probleem beperk tot die behoefte aan vaardighedsopleiding (vir die arbeidsmark). Dit is sonder dat enige melding gemaak word van byvoorbeeld waarde-opvoeding, opvoeding vir sosiale kapitaal, dissipline of die rol van die ouerhuis in opvoeding resp. onderwys.

Sedert die middel van die twintigste eeu het daar onder andere 'n kragtige wêreldwye onderwysuitbreidingsprojek op dreef gekom. Voor die hegemonie van die neo-liberale leer (dus voor die 1990s) was die hoof-dryfvere agter hierdie projek die volgende:

- **Ekonomiese ontwikkeling:** Die Teorie van Menslike Kapitaal beskou die onderwys as die hoof-faktor in die ekonomiese groei van lande (Tan, 2014:411-445).
- **Modernisering:** Die Moderniseringsteorie het, in die tyd van die onafhanklikheidswording van baie lande in Asië en Afrika, gepostuleer dat onderwys die belangrikste instrument is in die modernisering van samelewings (cf. Peet & Hartwick, 2015:119-160).
- **Gelykskaking:** Die onderwys word beskou as die kragtigste instrument vir sowel individuele as groepsmobiliteit (cf. Lazenby, 2016).
- Die onderwys kan gesien word as die antwoord op enige samelewingsproblematiek. As daar 'n probleem met byvoorbeeld dwelmmisbruik in die samelewing is, is anti-dwelmmisbruikonderwys die antwoord (cf. Yeo, 2013:130).

Bovemelde geloof in die maatskaplik-verheffende krag van onderwys gedurende die eerste aantal dekades na die helfte van die twintigste eeu, het 'n massale onderwysuitbreidingspoging wêreldwyd tot gevolg gehad. Die omvang en momentum van onderwysuitbreiding op internasionale vlak blyk uit tabelle 1 en 2 hieronder, waarin die groei in onderskeidelik inskrywingsgetalle en inskrywingsvlakke op verskillende vlakke van onderwys sedert 1950 uitgebeeld word.

Tabel 1 Groei in inskrywingsgetalle wêreldwyd (x 000), 1950-2014

Vlak Jaar	Primêre onderwys	Sekondêre onderwys	Hoëronderwys
1950	177 145	38 040	6 317
1960	243 487	68 926	11 174
1970	411 304	169 227	28 084
1980	541 556	264 379	51 037
1990	596 853	315 008	88 613
2000	654 722	450 397	99 511
2010	695 204	543 488	180 207
2014	713 580	568 019	207 516

(Bronne van data: UNESCO, 1971, 1977, 1999, 2016).

**Tabel 2 Groei in Bruto Onderwysinskrywingsvlakke, 1950-2014
(Persentasies)**

Onderwysvlak Jaar	Primêre onderwys	Sekondêre onderwys	Hoëronderwys
1950	59	13	5
1960	62	40	8
1970	89	36	9
1980	96	46	12
1990	99	52	14
2000	99	60	19
2010	107*	70	30
2014	108*	73	33

(Bronne van data: UNESCO, 1971, 1977 1999, 2016) (1950 data bereken van die beste beskikbare data oor demografie en inskrywings)

*Persentasies hoër as 100 persent is as gevolg van die teenwoordigheid van groot getalle leerders ouer as die amptelike primêre skoolleerderouderdom, in primêre skole.

In die lig van die voorafgaande opmerkings oor die rol en invloed van die neo-liberalisme op die samelewing as geheel, asook die opmerkings dat die massale wêreldwye onderwysuitbreidingsoffensief wat na 1950 begin is, oorspronklik aangedryf is deur 'n wye reeks maatskaplike doelstellings, kan die vraag tereg gestel word: Het die impak van die neo-liberale ekonomiese revolusie op onderwys die eens gebalanseerde siening van opvoedende onderwys (vgl. die uiteensetting van Biesta (2013), hierbo bespreek) beplek en tot 'n meer utilistiese en gekommodifiseerde siening van die onderwys as waardetoevoeging gelei?

5. Die neo-liberale ekonomiese revolusie in die onderwyssektor en die uitwerking daarvan, met besondere verwysing na die Suid-Afrikaanse hoër onderwyssektor

Die neo-liberale ekonomiese revolusie het verskeie samelewingsektore buite die ekonomie, soos die politiek en selfs godsdiens (soos getoon deur voorbeelde hierbo) aangeraak. Soos reeds ook geblyk het, het die onderwyssektor ook nie die trefkrag van die neo-liberale ekonomiese revolusie ontkom nie; die beginsels daarvan is gaandeweg in die onderwys ingedra, soos aangetoon is en verder met spesiale verwysing na die hoër onderwyssektor in Suid-Afrika geïllustreer kan word.

5.1 Afskaling van die omvang van die aktiwiteite en verpligtinge van die (sentrale/nasie-)staat

Die afskaling van die aktiwiteite en verpligtinge van die (sentrale/nasie-staat) as kenmerk van die neo-liberale ekonomiese revolusie het ook die onderwys geraak. Op wêreldwye aggregeervlak het die *per capita* openbare besteding per hoër onderwysstudent as persentasie van die *per capita* Bruto Binnelandse Produk byvoorbeeld van 38.5 persent in 1999 tot 34.5 persent in 2004 gedaal (World Bank, 2006) (hierdie is die resentste wêreldwye aggregeerisyfers beskikbaar; die syfers illustreer egter wel die effek van die na-1990 neo-liberale ekonomiese revolusie op openbare onderwysbesteding). In Suid-Afrika is hierdie afwaartse helling nog steiler: 'n daling vanaf 65.5 tot 47.1 persent in die ooreenstemmende tydperk (*Ibid.*). Vanaf 2015 tot 2016 het staatsubsidie per student in reële terme met 10

persent gedaal (Smit, 2016:21). In Mongolië — geen uitsondering onder die voormalige Oosbloklande nie — is na 1990 beweeg van 'n volledig staatsbefondsde hoër onderwysstelsel na een wat mark-georiënteerd en studentegelde gebaseer is (Otgonjargal, 2005).

5.2 Vryheid van keuse vir individu

Die vryheid van keuse vir die kliënt of verbruiker, in terme van die neo-liberale ekonomiese revolusie, toon homself in die onderwyssektor in die vorm van die stigting van privaatskole (cf. Walford, (Ed.), 2006), belastingrabatte of koeponstelsels (“voucher systems”). Verskeie skooldistrikte in 'n aantal state in die Verenigde State van Amerika het al die koeponstelsel ingestel. Die bekendste hiervan is die Milwaukee Parental Choice Program wat al in 1990 geloods is in die Milwaukee-skooldistrik in die staat van Wisconsin (cf. Carlson & Cowen, 2015). Op nasionale vlak is 'n skoolkoeponstelsel die eerste keer in Chili ingestel in 1980 (cf. Elacqua, 2012), gevolg deur Swede in 1992 (cf. Shafiq & Myers, 2014).

In 2008 was daar in die Verenigde State van Amerika al 5 072 451 leerlinge in 33 740 privaatskole, waarvan 80 persent in godsdienstige privaatskole (International Center for Educational Statistics, 2007-08). Private hoër onderwys het ook meer prominent geword. Teen 2008 het 30 persent van alle hoërondewysinskrywings wêreldwyd plaasgevind aan private hoërondewysinstellings (PROPHE, 2008). Altbach, Reisberg en Rumbley (2009:82-7) onderskei tussen die volgende vorme van private hoër onderwys: identiteitsinstellings (godsdienstige hoërondewysinstellings asook instellings met 'n waardestelsel gemik op bepaalde etniese groepe), elite- en semi-elite-instellings, instellings wat aan 'n sekere behoefte of aanvraag moet voldoen, en winsgerigte instellings. Waar Angola voor 1990 net een staatsuniversiteit gehad het, is daar nou al sewentien universiteite (waaronder tien privaatuniversiteite) in die land (Nsiasengo, Diasala & Wolhuter, 2014:29-30). Terwyl politieke faktore die groei van privaatuniversiteite in Suid-Afrika die afgelope twee dekades aan bande gelê het, was daar al in 2016 90 geregistreerde en 26 voorlopig geregistreerde privaat hoër onderwysinstellings (Smit, 2016:21).

5.3 Obsessie met effektiwiteit

Die strewe na effektiwiteit ten koste van enige ander oorweging of waarde het ook die onderwyssektor binnegesypel, aangehelp deur die feit dat organisasies soos die Organisasie vir Ekonomiese Samewerking en Ontwikkeling begin fokus het op onderwysbeleid (cf. Tommaso, 2014). Berekening met indekse soos die Malmquist-indeks, soos Parteka en

Wolszczak-Derlacz (2013) se vergelyking van produktiwiteit in hoër onderwys in verskillende Europese lande, word onder meer toegepas. Die tradisionele outonomie en vryheid van die akademiese professie in die internasionale hoër onderwys — ’n lank erkende hoeksteen van die universiteitswese — is gaandeweg vervang met ’n bestuurskultuur (“managerialism”), aangedryf deur onder andere die najaag van effektiwiteit (*cf.* Locke, Cummings & Fisher, (Eds.), 2011) en prestasiejag (“performatism”). Sowel die uitsetwaarde en insetkoste word hoofsaaklik in monetêre terme gemeet. In die diskoers oor hoër onderwys word die fokus uitermatig op byvoorbeeld inkomstebronne en finansiering van hoër onderwys, slaagpersentasies, die kostes van uitsak- en druipeysers, en gegradueerde indiensneming en gegradueerde werkloosheid geplaas (vgl. bv. Booyen, 2016; Smit, 2016). Daarenteen word aspekte soos die karaktervormende waarde of die waarde wat hoër onderwys tot kritiese denke, selfstandige denke of kreatiewe denke, of die bydrae van universiteite tot kultuurbewaring of -uitbouing, of die rol van die universiteit in samelewingskritiek (die rol van die universiteit as die “gewete van die samelewing”) buite rekening gelaat of ten beste geringeskat word.

5.4 Die winsmotief

Die winsmotief is eweneens in die onderwyssektor ingedra. Op universiteitsvlak word studierigtings wat in terme van studentegetalle en studentgetalgegeneerde inkomste nie winsgewend is nie, uitgefaseer. Dit gebeur veral in die Geesteswetenskappe. Die gevaar van hierdie tendens word goed beskryf in ’n publikasie van Nussbaum (2012). Studente word voorts net opgelei in studierigtings waarmee hulle ’n toekomstige inkomste kan verdien. Die universiteit se funksies ten opsigte van byvoorbeeld die bewaring en uitbouing van die mensdom se kultuurskat, karaktervorming of die kweek van ’n kritiese burgerskap word buite rekening gelaat wanneer besluit word welke kursusse en kurrikula aangebied sal word. Dissiplines en velde wat hulle bestaansreg verkry uit die rol van die universiteit ten opsigte van kultuurbewaring en -ontwikkeling of samelewingskritiek, soos Klassieke Tale, Geskiedenis, Sosiologie of Filosofie word derhalwe erg gemarginaliseer, of het selfs heeltemal verdwyn van vele Suid-Afrikaanse universiteitskampusse af. Selfs Afrikatale is sedert 1994 op ’n kreeftegang aan Suid-Afrikaanse universiteite — hoe goed die tale ook al in terme van byvoorbeeld dekolonisering of Afrikanisering geregverdig kan word, hulle kan nie as finansiële winsgewend verkoop word nie. Universiteite het in die afgelope drie dekades verskeie studierigtings, soos Kuns, Kunstgeskiedenis, Kunstwaardering, Drama en Teater, getermineer omdat hulle nie finansiële betalend was nie. Musiekopleiding en -waardering word behou dog onder die verstandhouding dat meer betalende studierigtings dit sal subsidieer.

5.5 Prestasiegerigheid en -meting

Die onderwyssektor het ook nie aan die prestasie-gerigheid- en -metingobsessie, wat kenmerkend van die neo-liberale ekonomiese revolusie is, ontkom nie (cf. Kilderry, 2015). Melding is hierbo gemaak van die groeiende bestuurskultuur aan universiteite wêreldwyd. 'n Hoofkomponent van hierdie bestuurskultuur is prestasie-meting. In hierdie verband kan verwys word na die rol van die Suid-Afrikaanse Nasionale Navorsingstigting met betrekking tot die gradering van navorsers, of die beheptheid met die getal artikel-uitsette aan universiteite in Suid-Afrika. Internasionaal het die IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) se TIMSS- (Trends in Mathematics and Science Studies) toetse en die Organisasie van Ekonomiese Samewerking en Ontwikkeling se PISA- (International Programm for Student Achievement) toetse na vore gekom as belangrike maniere van prestasie-meting in die onderwyssektor (cf. Meyer & Benavot, 2013). Aan Suid-Afrikaanse hoër onderwysinstellings is hierdie aspek, soos elders in die wêreld, sigbaar in die deurlopende evaluering van personeel deur lynbestuurders en studente, en die voortdurende monitering van navorsingspublikasies, asook die subsidieformule wat sedert die middeljare tagtig van die vorige eeu geld, ingevolge waarvan die omvang van die staatsubsidie wat universiteite ontvang aan navorsingsuitsette-eenhede gekoppel word.

5.6 Mededinging/wedwering/kompesisie

Die kompetisie-eienskap van die neo-liberale ekonomiese revolusie is eweneens sigbaar in die onderwys. Voorbeelde hiervan is die graderingslyste van skole en van universiteite (cf. Shin, Toutkoushian & Teichler, (Eds.), 2011). Die PISA-toetsresultate het so belangrik geword in die onderwyskompetisie tussen nasies dat Hong Kong se goeie prestasie in dié toetse die rede is waarom Engeland die afgelope jare sy onderwys hervormings skoei op die Hong Kongse onderwysmodel (cf. Forrestier & Crossley, 2015).

5.7 Reduksie van die mens tot 'n produksie- en verbruikerseenheid

Die reduksie van die mens tot produksie- en verbruikerseenheid het tot gevolg dat in die onderwyssektor slegs vakke waar 'n aantoonbare inkomsteverdiensie en produksie-verhogingsmoontlikheid aanwesig is, bevorder word, en studierigtings waarvan die waarde opgesluit is in byvoorbeeld kultuuroordrag en -bevordering, karaktervorming of the kweek van 'n kritiese burgers, geringgeskat word (cf. Nussbaum, 2012). Die berekening van opbrengskoerse ("rates of return analyses") geniet al groter prominensie in die opvoedkundeliteratuur (cf. Lozano, 2011). 'n Jaar

gelede het die Australiese hoëronderwysnavorsers Richard Hill (2015) 'n boek gepubliseer oor die waarde van universiteitsonderwys. Sy hele argument berus op die vraag of die studente waarde kry vir die finansiële inset wat dit van hulle verg om te studeer. Hierdie faset van die neo-liberale ekonomiese revolusie is eweneens sigbaar in die Suid-Afrikaanse hoër onderwyssektor, soos elders in die wêreld, waar akademië se waarde met groot klem gemeet word aan die getal subsidiegenererende artikels wat hulle jaarliks publiseer en die slaagsyfer in die kursusse wat hulle aanbied. In hierdie waardebeoordeling van akademië kom die ander fasette van hulle professie soos hulle vormende bydrae tot die opvoeding van studente of die bydrae wat hulle op samelewings- of kultuurgebied lewer, uit hoofde van hulle kundigheid, glad nie aan bod nie.

5.8 Toenemende voorspoed

Een van die gevolge van die toenemende voorspoed (in die vorm van hoër inkomstevlakke) in die wêreld is dat vir meer mense onderwys, veral hoër onderwys (waar die kostelas meer op die verbruiker self afgeskuif word as in die geval in primêre en sekondêre onderwys), bekostigbaar word. Hierdie toenemende voorspoed, en veral onder die snelgroeiende middelklas as een faset daarvan, het meegebring dat hoër onderwys in Suid-Afrika vir 'n baie groter deel van die bevolking bekostigbaar geword het. In die twaalf jaar periode tot 2016 het die Swart middelklas in Suid-Afrika byvoorbeeld meer as verdubbel tot ses miljoen (Brown, 2016). Hierdie groeiende middelklas is een faktor wat die groei in studentegetalle, te midde van skerp stygende klasgelde, verklaar: vanaf 632 911 in 1998 tot 1 005 721 in 2012 (dus bykans 'n verdubbeling in minder as anderhalfdekkade) (UNESCO, 2017).

5.9 Demokratisering en individualisering

Die student word gesien as "kliënt". Daarmee is die tradisionele idee van die student as leerling wat aan die voete van die leermeester sit, verdring. Die soeke na "waarheid" as die hoogste waarde van die universiteit word opsy geskuif namate gepoog word om die studente tevrede te stel en in hulle materialistiese en beroepsbehoefte te voorsien. Die blote feit dat studentegelde 'n al groterwordende deel van universiteitsinkomste uitgemaak het, het meegebring dat die studente 'n al groter magsfaktor in die hoër onderwyssektor geword het, soos onder meer gemerk kan word aan die #Feesmustfall-veldtogte in 2015 en 2016 in Suid-Afrika (wat selfs tot die tydelike opskorting van universiteitsprogramme gelei het). Die behoeftes van die studente geniet in hierdie konteks baie aandag. Waar die voormalige Oosbloklande voor 1990 nog ten volle staatsbefondsde hoër onderwysstelsels

gehad het, het na anderhalfdekkade studentegelde in Kazakhstan en Mongolië onderskeidelik soveel as 76% en 90% van universiteitsinkomste gevorm (Brunner & Tillet, 2007). Dié demokratiseringsneiging is ook sigbaar in die hoër onderwyssektor in Suid-Afrika. Op die hoër onderwysnavorsingsagenda het die klem byvoorbeeld verskuif van onderrig na onderrig-en-leer (as eenheid), (cf. Wolhuter, 2014), terwyl die inspraak wat studente tans het in byvoorbeeld evaluering van dosente of in bestuurstrukture aan universiteite 'n geslag gelede nog ondenkbaar was.

5.10 Materialisme

'n Materialistiese gesindheid kan ook in die hoër onderwyssektor bespeur word, ofskoon die neo-liberale ekonomiese revolusie bes moontlik nie die enigste oorsaak daarvan was nie. Die materialisme wat tans in die breë samelewing heers speel moontlik 'n bepalende rol hierin. In sy dikwels aangehaalde boek skryf Bloom (1987) hoedat universiteitstudente in die Verenigde State van Amerika slegs deur materiële oorwegings (salaris en lewenskans) gemotiveer word in hulle studies. Die materialisme kan ook in die hoër onderwyssektor raakgesien word. In 'n ondersoek na die Suid-Afrikaanse akademiese professie is byvoorbeeld gevind dat die professie baie meer waarde heg aan toegepaste navorsing as in basiese navorsing, die sterk historiese wortels in die liberale-humanistiese tradisie van Suid-Afrikaanse universiteite ten spyte (cf. Wolhuter, Higgs, Higgs & Ntshoe, 2010).

5.11 Ongelykhede

Terwyl 'n mens sou kon redeneer dat privatisering en die afskaling van die rol van die staat in die onderwys ongelykhede in die samelewing sal verhoog (wetenskaplike literatuur ter staving van hierdie siening is nie moeilik om te vind nie, cf. Molla, 2014), moet in gedagte gehou word dat die aanslag van die beginsels van 'n vryemark-ekonomie in die onderwys dikwels teengewerk word met hulp aan die mees behoewendes (in die vorm van die vrystelling van skoolgelde of skoolvoedingskemas). Dit moet egter in gedagte gehou word dat skemas soos die nasionale leningskema vir studente onmoontlik alle studente en alle onkoste verbode aan universiteitstudie kan dek, dus sal die effek van ongelyke verspreiding in inkomste tussen gesinne ook weerklank vind in toeganklikheid tot universiteitstudie. Hierdie stelling kan gestaaf word met statistiek wat toon dat die gemiddelde student (nadat studiegeld, studiemateriaal en verblyf en vervoer onkoste betaal is) in Suid-Afrika R32 658 per jaar aan persoonlike uitgawes bestee, teenoor die gemiddelde Suid-Afrikaner wat op R31 215 per jaar leef (Tempelhoff, 2017:12).

6. Gevolgtrekking

Die neo-liberale ekonomiese revolusie en die uitwerking daarvan op onderwysgebied is 'n werklikheid in die hedendaagse wêreld en sal vir die afsienbare toekoms so bly. Terwyl hierdie revolusie 'n doelverskraling van onderwys tot gevolg het en die stryd vir gelyke onderwysgeleenthede bemoeilik, maak dit aan die ander kant onderwys (veral hoër onderwys) meer bekostigbaar vir meer en meer mense. Die privatiseringstendens in die onderwys maak ook die deur oop vir die oprigting van skole en van hoër onderwysinrigtings met 'n religieuse of bepaalde lewensopvatlike grondmotief.

7. Kritiese terugblik

In aansluiting by die reformatoriese uitgangspunte in die Inleiding hierbo gestel, kan enkele punte van kommentaar en kritiek gelewer word op die neo-liberale tendense in die onderwys:

In die eerste plek moet besef word dat die neo-liberalisme iets soos 'n ingewortelde mentaliteit of tydgees is. Dit het 'n kruipende invloed en betrek die gees van die hedendaagse mens sonder dat dit besef word. Dit word naderhand maar deel van "hoe 'n mens dink" oor hedendaagse aangeleenthede. Voorstanders van sowel die vryemark-ekonomie as van die waardes opgesluit in die klassieke liberalisme (die individu staan voorop, en daar word veral waarde geheg aan sy of haar vryheid, soos onder meer gestel deur die klassieke liberalis John Stuart Mill) (Grayling, 2010:217) loop veral die gevaar om in sy of haar denke betrek te word deur die neo-liberalistiese uitgangspunte.

In die tweede plek is die neo-liberalisme, soos alle ideologieë, geneig tot ontologiese reduksionisme. Dit reduceer die hele werklikheid en die bestaan van mense en organisasies tot die ekonomiese modaliteit van die werklikheid. Die ander modaliteite van die werklikheid en van menswees word in die proses ondergeskik gestel aan die ekonomiese (Strauss, 2009:53). Die hele diskoers van die neo-liberalisme toon dat die ekonomiese as basies, omvattend en oorkoepelend vir bestaan en gedrag beskou word. Daar word gepraat van die vryemark, kapitalisme, die mens as sosiale en menslike kapitaal, studente as kliënte, van markkragte, waardetoevoeging, prestasie (performatiwiteit), effektiwiteit, wins, inset-uitset (produktiwiteit), 'n bestuurskultuur ("managerialism") en dies meer. Ook die onderwys word op allerlei maniere verskraal om by hierdie reduksionistiese werklikheidsbeeld in te pas.

In die derde plek word die rol van die mens verskraal. Die klem is nie slegs op die produktiewe, verbruikende en presterende mens en sy of haar vryheid nie, maar die vryheid van die mens word ook in liberalistiese sin verstaan. Waar in Bybelse sin die vryheid van die mens verstaan word as vry van sonde en ongeregtigheid, vry om God en die naaste te dien en vry om verantwoordelikhede teenoor God, die naaste, die skepping en die self na te kom (Pratt, 1993:20-21), bly die neo-liberalisme kleef aan die humanistiese vryheid soos verkondig deur die klassieke liberalisme: die mens is vry om self te kies, om sy of haar eie bestaan en toekoms te bepaal, vry van ander kragte en magte in die samelewing, en selfs vry om hom of haar te verset teen Bybelse waardes soos diensbaarheid aan die medemens en aan God.

In die vierde plek dui die sterk nadruk op wedywering tussen mense en selfs nasies op 'n bepaalde werklikheidsbeskouing, naamlik een wat beïnvloed is deur die ekonomiese wette van skaarste en van aanbod en aanvraag (Mohr & Associates, 2015: 64-65). 'n Siening dat hulpbronne skaars is gee aanleiding tot skerp mededinging tussen diegene wat toegang tot sulke hulpbronne wil kry. Die skaarste lei ook tot 'n verhoging in die prys wat individue en nasies daarvoor wil 'betaal'. Hierdie skaarsheid-mentaliteit is strydig met die oorfloedigheidsiening van die Bybelgelowige: God is die Gewer van alles en Hy voorsien in oorfloed (Ps 13:6, 24:1, 65:9, 144:15). Dit is deur die toedoen van die mens, hetsy deur 'n beleid van sosialisme of van vryemarkkapitalisme, dat die hulpbronne so ongelyk verdeel is en word in die wêreld, dat mense in sommige dele van die wêreld kreppeer van ellende en honger, en ander rol in die oorfloed (oorskotmelk is al in riviere gestort omdat niemand dit eers verniet wil hê nie). Hierdie mededingende gedrag het deurgedring tot in die onderwys juis omdat die onderwys, soos alles in die hedendaagse samelewing, tot 'n kommoditeit gereduseer is.

Dit spreek in die vyfde plek vanself dat 'n verskraalde siening van die mens daartoe aanleiding gee dat daar nie eintlik meer sprake kan wees van opvoedende onderwys in skole en universiteite nie. Die mens word nie meer as 'n totaalwese opgevoed en toegerus nie (Van Crombrugge, 2006:23), dog slegs opgelei in rigtings wat miskien eendag vir hom of haar 'n goeie bestaan kan verseker. Hierdie is veral 'n probleem in naskoolse opleiding. Waar universiteite in hulle klassieke vorm nog daarop ingestel was dat studente aan die voete van hulle meesters sit (figuurlik gesproke) en omvattend toegerus vir die lewe en vir die uitbouing van 'n bepaalde vakgebied was, gaan dit deesdae meer oor beroepsopleiding, voorbereiding vir 'n baie mededingende bestaan na die universiteitsopleiding.

In laaste instansie moet vermeld word dat sommige individue en groepe, miskien sonder dat hulle dit beseft, op die een of ander wyse in opstand kom teen die neo-liberalisme. Die onderwys in Suid-Afrika bied 'n paar uitstekende voorbeelde hiervan. In hierdie verband kan verwys word na die opstand van die South African Democratic Teachers' Union (SADTU) se verset teen verskeie van die onderwysdepartemente se prestasiemetingsmeganismes. Hulle verset hulle deurlopend teen die assessering van onderwysers met die oog op verhogings, aansporings, permanente aanstellings en bevorderings. Hulle verset hulle ook teen sulke assesserings van die leerlinge soos die Annual National Assessments wat die leerlinge se vlakke van geletterdheid en gesyferdheid moet bepaal. Hulle grond hulle verset in die feit dat die onderwysers ooreis word met sulke ekstra werk² (Gernetzky, 2016; Maxheke & Malingo, 2016; *Business Day*, 20 Sept 2016). Nog 'n voorbeeld van verset vind 'n mens in die optrede van Suid-Afrikaanse studente na aanleiding van die jaarlikse verhoging in studiegelde aan universiteite. Die studente gaan van die standpunt uit dat die opleiding deur die staat (openbare sektor) voorsien moet word en dus gratis moet wees, veral vir diegene wat dit nie kan bekostig nie. Hulle beseft skynbaar nie dat die staat dit slegs sal kan doen deur die burgers swaarder te belas, soos in sommige welsynstate soos Finland, Swede, Denemarke, Meksiko en Kuba nie. Die studente se optrede kan beskou word as een van die gevolge wat meegebring is en steeds word deur die vryemarkkapitalisme: die veroorsaking van groot ongelykhede tussen die wat het en diegene wat nie het nie. Sulke ongelykhede dui daarop dat die hedendaagse mens probleme het om sy of haar taak as rentmeester van God in die skepping na te kom (Gen 1:26, Ps 115:16). Dit dui ook op 'n gebrek aan naasteliefde, soos wat die Skrif vereis (Deut 6:5, Spr 22:9, 1 Joh 5:2). As hierdie gebreke in die hedendaagse samelewing nie oorkom word nie gaan die neo-liberalisme homself oorwoeker: die ongelykhede kan sulke afmetings aanneem dat groot dele van die mensdom teen ander dele daarvan kan draai en dit kan tot 'n universeel-menslike ramp lei.

8. Slotsom

Skrifgelowiges, veral Skrifgelowige onderwysbelanghebbendes, behoort bewus te wees van die kruipende invloed van die neo-liberale kapitalisme wat besig is om hom tuis te maak in die gees van die hedendaagse mens.

2 Die verset van die vakbonde teen (onder meer) die uitwasse van die neo-liberalisme het premier Margaret Thatcher van Brittanje in die 1980's gedwing om wetgewing te laat aanvaar waarmee sy uiteindelik die mag van die vakbonde, veral van Arthur Scargill, 'n invloedryke vakbondleier gebreek het.

Hoewel dit voorkom of hierdie tendens vir die afsienbare toekoms moeilik gaan wees om te stuit, moet individue en groepe hulle stemme steeds daarteen verhef – al is dit vir die huidige net stemme roepende in die wye neo-liberale woestyn.

Bibliografie

- ALTBACH, P.G., REISBERG, L. & RUMBLEY, L.E. 2009. *Trends in global higher education: Tracking an academic revolution*. Parys: UNESCO.
- ARMSTRONG, P. 2010. Neoliberalism in Action: Canadian perspectives. In: Braedley, S. & Luxton, M. (Eds). *Neoliberalism and Everyday Life*. Montreal: McGill University: 184-202.
- BALL, S. 2003. The teacher's soul and the terror of performativity. *Journal of Educational Policy* 18(2) 215-221.
- BIESTA, G.J.J. 2013. *The Beautiful Risk of Education*. Boulder: Paradigm.
- BLOOM, A. 1987. *The Closing of the American Mind: How higher education has failed democracy and has impoverished the soul of today's students*. New York: Simon & Schuster.
- BOOYSEN, V. 2016. Klasing en toelaes universiteite se grootste bron van inkomste. *Beeld, Sake-Beeld*, 2016:10:26: 1.
- BRENNER, N. 2004. Urban Governance and the Production of New State Spaces in Western Europe: 1960-2000. *Review of International Political Economy* 11(3): 447-488.
- BROWN, J. 2016. Black Middle Class Floating the Economy. *City Press* 2016:08:28. <http://city-press.news24.com/Business/black-middle-class-floating-the-economy-20160826> Datum van Toegang: 20 Mei 2017.
- BRUNNER, J.J. & TILLET, A. 2007. *Higher Education in Central Asia: The challenges of modernization: case studies from Kazakhstan, Tajikistan, the Kyrgyz Republic and Uzbekistan*. Washington DC: The World Bank.
- BUBER, M. 1958. *I and Thou*. New York: Charles Scribner.
- Business Day. 2016. SADTU opposes school assessors. 20 September.
- CAMPBELL, H. & STEIN, H. 1992. The Dynamics of Liberalization in Tanzania. In: Campbell, H. & STEIN, H. (Eds). *Tanzania and the IMF: The dynamics of liberalization*. Boulder: Westview Press.
- CARLSON, D.E. & COWEN, J.M. 2015. School Vouchers and Student Neighborhoods: Evidence from the Milwaukee Parental Choice Program. *Education Policy Archives* 23(60): 1-27.

- CHURCH, P. 2016. Economic inequality in South Africa exploded since the end of Apartheid. *The South African*, 2016:01:18. <http://www.thesouthafrican.com/economic-inequality-in-sa-exploded-after-end-of-apartheid/> Datum van Toegang: 22 Mei 2017.
- COLETTO, R. 2009. Strategies towards a reformation of the theology-based approach to Christian scholarship. *In die Skriflig* 43(2):291-313.
- DAVIDSON, J.D. & REES-MOGG, W. 1992. *The Great Reckoning: How the world will change in the depression of the 1990s*. London: Sidgwick & Jackson.
- ELAQUA, G. 2012. The Impact of School Choice and Public Policy on Segregation: Evidence from Chile. *International Journal of Educational Development* 32(3): 444-453.
- EUROPA PUBLISHERS. 1995. *Africa South of the Sahara*. London: Europa Publishers.
- FORRESTIER, K. & CROSSLEY, M. 2015. International education policy transfer — borrowing both ways: The Hong Kong and England experience. *Compare* 45(5): 664-685.
- FRIEDMAN, M. 1980. *Free to Choose*. San Diego: Harcourt, Brace and Howie.
- FRIEDMAN, T.L. 2009. *Hot, Flat & Crowded: Why the world needs a green revolution — and how we can renew our global future*. London: Penguin.
- GERNETZKY, K. 2016. SADTU opposes Cape plan for school assessors. *Business Day* 20 September.
- GRAYLING, A. C. 2010. *Thinking of answers*. London: Bloomsbury.
- GRAY, B.H. 1991. *The Changing Accountability of Doctors and Hospitals*. Cambridge, Ma: Harvard University Press.
- HALL, S. 2011. The Neo-Liberal Economic Revolution: Thatcher, Blair, Cameron: The long march of neo-liberalism continues. *Cultural Studies* 25(6):705-729.
- HIL, R. 2015. *Selling Students Short: Why you won't get the education you deserve*. London: Allen & Unwin.
- INTERNATIONAL CENTER FOR EDUCATIONAL STATISTICS. 2007-08. Private School University Survey. [<http://www.nces.ed.gov/surveys/po/tables/table2008-02-asp>] [15 Augustus 2011].
- KENNEDY, P. 1993. *Preparing for the Twenty-first Century*. London: Fontana Press.

- KILDERRY, A. 2015. The Intensification of Performativity in Early Childhood Education. *Journal of Curriculum Studies* 47(5): 633-652.
- LAZENBY, H. 2016. What is Equality of Opportunity in Education? *Theory and Research in Education* 14(1):69-84.
- LENSINK, R. 1996. *Structural Adjustment in Sub-Saharan Africa*. London: Longmans.
- LOCKE, W., CUMMINGS, W.K. & FISHER, D. (Eds). *Changing Governance and Management in Higher Education: The Perspectives of the Academy*. Dordrecht: Springer.
- LOZANO, R.V. 2011. Investigating Returns to Investments in Education: An empirical study estimating returns to primary, secondary and tertiary education for countries at different levels of economic development (Unpublished PhD Dissertation, Texas A&M University).
- MAHLOMAHOLO, S. 2014. Education researchers as bricoleurs in the creation of sustainable learning environments. *Perspectives in Education* 32(4):171-183.
- MAXHEKE, A. & MALINGO, B. 2016. No ANAs will be written this year. *The New Age* 19 September.
- MEYER, H-D. & BENAVIDOT, A. 2013. *Pisa, Power and Policy: the emergence of global educational governance*. Oxford: Symposium.
- MILLS, G. & HERBST, J. 2012. *Africa' Third Liberation*. Johannesburg: Penguin South Africa.
- MOHR, P. J. & ASSOCIATES. 2015. *Economics for South African students*. Pretoria: Van Schaik.
- MOLLA, T. 2014. Neo-Liberal Policy Agendas and the Problem of Inequality in Higher Education: The Ethiopian case. *Policy Futures in Education* 12(2):297-314.
- MORTIMER, I. 2015. *The Human Race: 10 centuries of change on earth*. London: Vintage.
- MUSYOKA, J. 2017. South Africa's middle class is three salaries away from poverty. *Mail & Guardian* 26 May - 1 June: 22.
- NSIASENGO, P., DIASALA, J.A. & WOLHUTER, C.C. 2014. Angola: An Overview. In: Wolhuter, C. (Ed.). 2014. *Education in East and Central Africa*. London: Bloomsbury: 51-36.
- NUSSBAUM, M. 2012. *Not for Profit: Why democracy needs the humanities*. Princeton, NJ: Princeton: Princeton University Press.

- OTGONJARGAL, O. 2005. Cost-Sharing in Mongolian Higher Education. *Mongolian Studies: Journal of the Mongolian Society* XXVII.
- PARTEKA, A. & WOLSZCZAK-DERLACZ, J. 2013. Dynamics of productivity in higher education: cross-European evidence based on bootstrapped Malmquist indices. *Journal of Productivity Analysis* 40(1):67-82.
- PEET, R. & HARTWICK, E. 2015. *Theories of Development: Contentions, arguments and alternatives*. New York: Guilford Press.
- PIKETTY, T. 2014. *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA: Belknap Press.
- PINNOCK, D. 2016. *Gang Town*. Cape Town: Tafelberg.
- PRATT, R.L. 1993. *Designed for dignity*. Phillipsburg: P&R Publishing.
- PROPHE (Program for Research on Private Higher education). 2008. *PROPHE 92 country data summary 2000-2007* www.albany.edu/dept/eaps/prophe/data/International [15 Augustus 2011]
- REDWOOD, J. 1993. *The Global Marketplace: Capitalism and its future*. London: Harper Collins.
- ROBERTS, P. 2007. Neoliberalism Performativity and Research. *International Review of Education* 53(4):349-365.
- ROSSOUW, J. 2017. Tough economic times require tough decisions. <https://www.wits.ac.za/news/latest-news/in-their-own-words/2017/2017-02/tough-economic-times-require-tough-decisions.html> Datum van Toegang: 21 Mei 2017.
- SHAFIQ, M.N. & MYERS, J. 2014. Educational Vouchers and Social Cohesion: A statistical analysis of student civic attitudes in Sweden: 1999-2009. *American Journal of Education* 121(1). <http://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/678115> [Datum van toegang: 13 September 2016].
- SHIN, J.Cd., TOUTKOUSHIAN, R.K. & TEICHLER, U. (Eds). 2011. *University rankings: Theoretical basis, methodology and impacts on global higher education*. Dordrecht: Springer.
- SMIT, P. 2016. Universiteit onder Beleg. *Beeld* 22 Januarie 2016: 21.
- SOMERVILLE, K. 2015. *Africa's Long Road Since Independence*. Milton Keynes: Penguin.
- STEIN, J.G. 2001. *The Cult of Efficiency*. New York: House of Amarsi.
- STEYN, H. & WOLHUTER, C. 2010. Creating sustainable learning environments in schools by means of strategic planning: The experience of engagement by a comparative education team at a university. *South African Journal of Higher Education* 24(3):456-470.

- STIGLITZ, J.E. 2012. *The Prize of Inequality: How today's divided society endangers our future*. New York: WW Norton.
- STIGLITZ, J.E. 2015. *The Great Divide: Unequal society and what we can do about it*. New York: WW Norton.
- STOKER, H.G. 1967. *Beginnels en Metodes in die Wetenskap*. Potchefstroom: Pro Rege.
- STRAUSS, D.F.M. 2009. *Philosophy. Discipline of the disciplines*. Grand Rapids: Paideia Press.
- TAN, E. 2014. Human capital theory: A holistic criticism. *Review of Educational research*, 84(3): 411-445
- TEMPELHOFF, E. 2017. Studente koop vir 'n vale, wys studie. *Die Burger*. 26 Mei 2017: 12.
- TOMMASO, A. 2014. The Efficiency of Public Spending on Education: An empirical comparison of European Union Countries. *European Journal of Education* 49(4):543-557.
- UCT Unilever Institute. 2017. Africa Lions. <http://www.uctunileverinstitute.co.za/research/africa/> Date of access: 27 Mei 2017.
- UNESCO. Data Centre. <http://data.uis.unesco.org>. Date of access: 21 Mei 2017.
- VAN CROMBRUGGE, H. 2006. *Denken over opvoeding*. Antwerpen: Garant.
- VAN DER WALT, J L & POTGIETER, F J 2012. Research method in education: The frame by which the picture hangs. *International Journal of Multiple Research Approaches* 6(3):220-232.
- VAN DER WALT, J.L, POTGIETER, F.J. & WOLHUTER, C. 2010. The Road to Religious Tolerance in South Africa (and Elsewhere): a Possible 'Martian' Perspective. *Religion, State & Society* 38(1):29-52.
- VAN DER WALT, J.L., WOLHUTER, C.C. & POTGIETER, F.J. 2016. Three Current Developments in Teaching-Learning and Knowledge Creation and the Implications thereof for Education: A reformational approach. *Journal of Christian Scholarship* 52 (1&2):179-199.
- VERBURG, M. 2015. *Herman Dooyeweerd. The life and work of a Christian philosopher*. Jordan Station: Paideia Press.
- WALFORD, G. (Ed.). 2006. *Private Education: Tradition and diversity*. New York: Continuum.

- WATSON, K. 1996. Education Provision for the 21st Century: Who or what is shaping the agenda and influencing developments? In: Marope, P.T.M. & Weeks, S.G. (Eds). *Education and National Development in Southern Africa*. Gaborone: Botswana Educational Research Association.
- WOLHUTER, C.C. 2014. Research on Higher Education in South Africa: Stocktaking and assessment from international comparative perspectives. *South African Journal of Higher Education* 28(1):275-291.
- WOLHUTER, C.C., HIGGS, L.G., HIGGS, P. & NTSHOE, I. 2010. How affluent is the South African higher education sector and how strong is the academic profession in the changing international academic landscape? *South African Journal of Higher Education* 24(1):196-213.
- WORLD BANK. 2006. *World Development Indicators 2006*. Washington DC: The World Bank.
- WORLD BANK. 2015. *World Development Indicators 2015*. Washington DC: The World Bank.
- WORLD BANK. 2016. *World Development Indicators 2016*. Washington DC: The World Bank.
- WORLD BANK. 2017. *World Development Indicators 2017*. Washington DC: The World Bank.
- YEO, F.L. 2013. *Inner-city Schools, Multiculturalism and Teacher Education: A professional journey*. New York: Routledge.